

פקודיך דרשתי

פרשת בלק התשע"ח

נתרם לעיני ר' חיים יוסף
ז"ל בן רבי אליהו הי"ד
ת.נ.צ.ב.ה

❖ מדוע נקרא בלק בכינוי "בן ציפור"? ❖ מי היה אבא של בלק? ❖ כמה שמות היו ליתרו - שבע או שמונה? ❖ מדוע נקרא יתרו "ציפור טהור"? ❖ נקרא על שם מעוף הציפור! ❖ על שם מי נקראה אשת משה בשם "ציפורה"? ❖ לבלק היה ציפור כשפים. ❖ מי לימד את בלק חכמת כישוף ע"י ציפור? כיצד בלק היה משתמש בציפור? ❖ מי ביקש לפרוץ נדר מישראל? ❖ האם פי האתון אכן נברא בבין השמשות? ❖ מה דיבר הזאב עם יעקב אבינו? ❖ מדוע רק פי האתון נברא בבין השמשות? ❖ איזה קללה יש בכך שמלכי ישראל יהיו נמוכים? ❖ מעלתו של מלך הוא שאינו מפחד מאחרים! ❖ בלעם רצה למעט מהנס של "עומדים צפופים ומשתחיים מרווחים" בבית המקדש. ❖ בלעם רצה שלא יהיה לישראל אימה מהמלכים. ❖ בשעה שנעלמה הלכה ממה קראו ישראל קריאת שמע! ❖ מה העניין לקרוא קר"ש בשעה שנתעלמה ההלכה? ❖ מה העצה לנצח את היצר הרע? ❖ מה יעשה מי שמתקשה בלימודו? ❖ היהודי מטבעו קורא שמע ישראל בעת שמודעו! ❖ אפילו הפחות בישראל קורא שמע ישראל בעת סכנה! ❖ מי הראשון שקרא קריאת שמע מתוך שמחה?

"זירא בלק בן צפור"

לקרוא למשה (כשיתרו שלחה לקרוא למשה מהבאר במדיון). דבר אחר: היתה יפה ומאירה כבוקר דמתרגמין צפרא, ואומר באה הצפירה ויצפור מהר גלעד".

❖ בלק נקרא "בן ציפור" על שם שהיה לו ציפור כשפים. באור החיים הביא מהזוה"ק שבלק היה עושה כשפיו בצפור אחד ששמו ידוע, ולכך נקרא בן צפור - כי הצפור הוא לו לאב ולקצין, וממנו ידע הכל.

❖ מי לימד את בלק חכמת כישוף ע"י ציפור? בפירוש הרמ"ז לזוה"ק כתב שיתרו, קודם שנתגייר, לימד את בלק את חכמת הכישוף באמצעות ציפור.

❖ כיצד בלק היה משתמש בציפור? ב'ילקוט ראובני' הביא משם ספר 'עמק המלך', וז"ל: "בלק היה עושה עוף אחד על ידי כישוף בשעתו ויומו ומזלו הצריך להיות מזהב ומכסף ומיני מתכות, ובלחשים והשבעות ומקטרין ליה קטורת ועושין חרשים וקוסמין ומשביעין בלילא לסיהרא וביממא לשמשא. והעוף הזה עולה עד מקום עז"א ועזא"ל, ואותו גלוי עינים מודיעו סודות גדולות. ואותו ציפור הוא הכישוף שהתורה אסרה ושמו ידעוני, מפני שידוע רזין וסודין מגלוי עינים, מה שנעשה בכל העולם, ומה שיהיה אחר זמן, ומגלה לו עתידות." (בספר 'מישר נבוכים' (נדפס בוילנא שנת תרנ"ח) מביא: "היה להיוונים מקום מיוחד לנבואת היונים, והרבה נחשו הרומאים באכילת העופות והציפורים").

❖ טעמים נוספים לשם "בן ציפור": בפסיקתא זוטרתא נאמר "בן צפור, שהיה מצפיר (משכים) להלחם עם ישראל". ובילקוט מדרשי תימן הובא, שציפור הוא מלשון פורץ (צפור אותיות פורץ בחילוף) "שבקש לפרוץ גדר מישראל".

❖ לאחר שהבאנו הטעמים השונים לשם "בלק בן ציפור", מן הראוי להעתיק דברי מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו 'טעמא דקרא': "ואין הכונה שאביו לא היה שמו צפור, דבודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו אלא הכונה שהתורה כתבה זה לרמז על כשפיו".

❖ מדוע נקרא בלק בכינוי "בן ציפור"? בזוהר הקדוש איתא, שבלק היה אחד מבניו של יתרו, ויתרו נקרא בשם "ציפור" לפני שהתגייר (החיד"א הביא מהאר"י שבלק לא היה בנו ממש, אלא בן בנו). יתרו התגייר עם כל בניו, מלבד בלק שהמשיך לעבוד ע"ז. לכך נאמר בלק "בן ציפור" - להדגיש את הטענה על בלק: שאביו ואחיו ראו את האמת והתגיירו, ואילו הוא התרחק ולא נתגייר עמהם.

❖ כמה שמות היו ליתרו - שבע או שמונה? נאמר במיכלתא (פר' יתרו): שבע שמות היו ליתרו - 'יתר', 'יתרו', 'חובב', 'רעואל', 'חבר', 'פוטיאל', 'קני'. ולפי דברי הזוהר, הרי שליתרו היו שמונה שמות, ושמו השמיני הוא: "ציפור". וא"כ יש להבין מדוע מנתה המכילתא רק שבע שמות? ובפירוש הרמ"ז לזוה"ק ביאר: "ולכן לא הזכירוהו רז"ל בהדי שבע שמות, שכל השבע קראתם התורה וניתנו להדרש, מה שאין כן זה (ציפור) שנקרא בגיותו" (וכתב דיתרו נקרא ציפור משום שהתעסק בחכמת הכישוף ע"י ציפור).

❖ יתרו נקרא "ציפור טהור"? אמנם הגאון החיד"א בספרו 'חומת אנך' הביא מכתבי האר"י ז"ל שיתרו נקרא בשם ציפור לאחר שהתגייר, ונקרא ציפור ע"ש "ציפור טהור". וא"כ מדוע נמנו רק שבע שמות ליתרו ולא שמונה? וביאר החיד"א: "ואפשר דשבע שמות אשר אמרו רז"ל, הם שהיה ניכר בהם לכל אדם או רובם, אבל שם צפור לא היה רגיל וניכר בו כמו השמות האחרים".

❖ בלק נקרא "בן ציפור" על שם מעוף הציפור: הסבר נוסף לכך שבלק נקרא בשם "בן ציפור", כתב רבינו 'בעל הטורים': "שעף עליהם בצפור לקללם".

❖ על שם מי נקראה אשת משה בשם "ציפורה"? מעניין לציין שבמשפחתו של יתרו היתה גם בת שנקראה על שם מעוף הציפור: צפורה אשת משה. ומדוע נקראה "צפורה"? כתב החזקוני (פר' שמות): למה נקרא שמה צפורה? שרצה בצפור

"ויפתח ה' את פי האתון"

❖ יש בעלי חיים נוספים שפיהם נפתח ודיברו. האתון שדברה עם בלעם - אינה בעל החיים הראשון שפיו נפתח ודיבר עם בני אדם. ומצינו כמה בע"ח שדיברו עם בני אדם:

❖ הנחש דיבר עם חוה. כתב החזקוני (בראשית ג, א): "פתח הקב"ה את פי הנחש, כמו שפתח את פי האתון של בלעם".

❖ הזאב דיבר עם יעקב אבינו. נאמר ב'ספר הישר': לאחר שבאו האחים והראו ליעקב את כותנת יוסף טבולה בדם, אמר "כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף", וביקש מבניו שיצאו לשדה עם חרבות וקשתות, ויביאו לפניו את החיה הראשונה שתזדמן לפניהם. ויצאו לשדה ולכדו זאב אחד והביאהו לפני

❖ האם פי האתון אכן נברא בבין השמשות? בתרגום יונתן מונה את פי האתון בין עשרה דברים שנבראו בבין השמשות ערש"ק הראשון של בריאת העולם. ובפירוש רע"ב למסכת אבות (פ"ה מ"ו) כתב שבבין השמשות נגזר על פי האתון שתדבר עם בלעם אך עדיין לא נברא ממש פי האתון. ובתוס' יו"ט (שם) כתב לבאר דברי הרע"ב: "כי לא יתכן שהיה חי כל כך מששת ימי בראשית עד זמן בלעם. וכן פירש בדרך חיים שכל אלו העשרה דברים שנבראו בין השמשות לא בריאה ממש. אלא גזירה - שגזר הבריאה בין השמשות".

יעקב. תפס יעקב את הזאב בידו והחל צועק בקול בכי גדול "מדוע אכלת את יוסף בני, ואיך לא יראת מאלוקי הארץ ומצרת על יוסף בני?" ופתח ה' את פי הזאב ויען לו, שמעודו לא אכל בשר אדם וודאי שלא טרף את יוסף בנו. ומשראה יעקב שניכרים דברי אמת שלחו לחופשי (וייעו) שם כל אריכות הדברים).

הפרות שרות ומזמרות. איתא במסכת ע"ז (כד, ב): כשהביאו הפרות את ארון ברית ה' מפלשתים לישראל, פתחו הפרות את פיהם ושרו וזימרו (וייעו) במהרש"א שם איזה פסוקים אמרו הפרות).

הפר מדבר עם אליהו. איתא במדרש רבה (מסעי כג, ט) במעשה של אליהו ונביאי הבעל בהר הכרמל, שהפר פתח את פיו

ודיבר עם אליהו לעיני כולם, יעווי"ש (וראה מש"כ ב'אילת השחר' בפרשתנו והדברים יקרים).

יונה הנביא מדבר עם הדג. ב'ללקוט שמעוני' (ונה רמז תק"ג) מסופר שאותו דג שבלע את יונה, פתח את פיו ודיבר עם יונה הנביא.

מדוע רק פי האתון נברא בבין השמשות? ויש להבין, מדוע רק פי האתון נברא בבין השמשות, ולא נבראו או שאר פיות בעלי החיים שפתחו את פיהם? ובספר 'צרור המור' (פ' בראשית) כתב: "וזה שאמרו במסכת אבות ז' דברים שנבראו ע"ש בין השמשות, פי הארץ, פי האתון, פי הבאר וכו', להורות כי אלו הדברים הם כמו אבות מלאכות לכל שאר המלאכות והדברים שנתהוו אחר כך הם כמו תולדות לאלו הדברים".

"כארזים עלי מים"

בבית המקדש, ואחד מהניסים - "עומדים צפופים ומשתחווים רוחים". ואם תהיה קומתן של המלכים ארוכה, יהיה שיעור הנס יותר פלא גדול. ועינו של בלעם היתה צרה בפליאות הנס, ולכך ביקש שיהיו מלכי ישראל קצרי קומה - למעט פליאות הנס וגודל שיעורו! (למלך היה מקום מיוחד בעורה, ועיני ישראל היו צפופות בו, ואם המלך יהיה נמוך - יהיה ניכר לכל מיעוט הנס).

בלעם רצה שלא יהיה לישראל אימה מהמלכים. בתורה תמימה כתב: ונראה לפרש ע"פ המבואר בסנהדרין (יז, א) שצריך להושיב בסנהדרין אנשים בעלי קומה כדי שתהא אימתן מוטלת על הבריות, ובתענית (טו, א) איתא: אדם של צורה, ופירש"י: בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו, עכ"ל. וכן אמרו בשבת (צב, א) אין הנבואה חלה אלא על בעל קומה, הרי דמעלה זו נכבדה היא לאנשי סגולה, וביקש בלעם שיהיו להם מלכים חסרי מעלה זו, ולא יטילו אימה על הציבור, ויהיה העם פרוע לשמצה, וזה באמת קללה נמרצת".

איזה קללה יש בכך שמלכי ישראל יהיו נמוכים? נאמר במסכת סנהדרין (קה, ב) שבלעם ביקש לקלל את ישראל: "לא יהיו להם מלכים בעלי קומה", ובמקום זאת בירכם: "כארזים עלי מים" (ארום היינו בעלי קומה). ויש להבין מה ראה בלעם לקללם דווקא בכך שלא יהיו להם מלכים בעלי קומה, ומה קללה היא לישראל שמלכיהם לא יהיו גבוהים? ונאמרו בזה מס' ביאורים: מעלתו של מלך הוא שאינו מפחד מאחרים. המהר"ל בספר 'נצח ישראל' (פ' נט) כתב - מלך בעל קומה היינו מלך זקוף קומה, ואינו כפוף מיראת מלך אחר. "וזה מורה על חשיבותם של ישראל שאין להם יראה ממלך אחר כדכתיב ואולך אותכם קוממיות - שלא יהיה להם יראה מאחר".

בלעם רצה למעט מהנס של "עומדים צפופים ומשתחווים מרוחים". הבן איש חי, בספרו 'בן יהודע', כתב דבר נפלא: ונראה לומר, דארז"ל (אבות פ"ה מ"ה) עשרה נסים נעשו לאבותינו

"והמה בוכים פתח אהל מועד"

דלכך ישראל קראו קריאת שמע וברכותיה בשעה שנתעלמה הלכה מהם - שעל ידי כך יאירו עיניהם לדעת ההלכה שנתעלמה, ובאמת זכה פנחס והאירו עיניו לזכור ההלכה!

יהודי מטבעו קורא שמע ישראל בעת שמזדעזעו בשו"ת רשב"ן (אבן העזר סי' רד, לרבי שלמה צבי שיק זצ"ל אב"ד קארצאג) הבליא משם ספר 'שמיעת האזון': בטבעו של האיש הישראלי, כשרואה דבר עזות או דבר סכנה (או אפילו בעת שמחה פתאומית) - מיד הוא קורא בקול ובלי דעת ומתכוון - "שמע ישראל". ומשראו ישראל את גודל עזותו של אותו רשע - הזדעזעו ומיד קראו בקול בכי גדול: "שמע ישראל" (שו"ר שהביאו כן משם המהר"ם חגיג' במשנת חכמים).

אפילו הפחות בישראל קורא שמע ישראל בעת סכנה: בשו"ת הרשב"ן מסיים דבריו בדבר נפלא: "ובמקום אחר הראיתי לדעת ולהורות אות ומופת שמשה אמת ותורתו אמת כי הוא יתברך שמו בחר בעמו ישראל והבדיל אותנו מכל עם ולשון, מאחר שאנו רואים עין בעין שבכל עת ובכל שעה שאפילו הפחות בישראל, כשרואה דבר תמוה, או שבא לידי סכנה, או ששמחה בא לו שלא חשב עליה שתבוא - אז בלי דעת ובלי רצון יוצאים מפיו ב' תיבות "שמע ישראל"! באשר נפש ישראל קשורה במי שהוא אחד ושמו אחד, ויודע ומרגיש בנפשו שהשמחה או הצער בא ממני ששמו אחד, שאמר מי כעמך ישראל גוי אחד!".

מי הראשון שקרא שמע ישראל מתוך שמחה? עוד כתב הגאון הנ"ל: "ולדעתי, הראשון שקרא בקול גדול שמע ישראל מתוך שמחה היה אבינו יעקב, כשראה את יוסף בנו בבאו למצרים, וזה שאמרו חכמינו ז"ל מלמד שקרא ק"ש".

בשעה שנתעלמה הלכה ממש קראו ישראל קריאת שמע: מדוע בכו ישראל? פי' רש"י: "נתעלמה ממנו הלכה (שכל הבעל ארמית קנאים פוגעין בו) - געו כולם בבכיה". ובתרגום יונתן כתב, שבשעה שנתעלמה הלכה ממש רבינו - קראו ישראל קריאת שמע על פתח אהל מועד.

מה העניין לקרוא ק"ש בשעה שנתעלמה ההלכה? ויש לתמוה, מה העניין לקרוא קריאת שמע דווקא באותה שעה? ורבים עמדו בזה ותמדהו "וכמה קולמוסים נשתברו לפרש זה" (כלשון 'הנוכת התורה'). ולקטנו מעט מהאמור בתמיה זו:

ישראל קראו ק"ש בכדי לנצח היצר הרע! נאמר במסכת ברכות (ה, א) "א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר "רגזו ואל תחטאו". אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר "אמרו בלבבכם". אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר "על משכבכם וכו'". ועד כאן נתבאר שבכדי לנצח היצר יש ג' עצות: א. להרגיז יצר טוב על יצר רע. ב. לעסוק בתורה. ג. לקרוא קריאת שמע. והנה כאן היה יצר הרע גדול, וישראל לא ניצחו את היצר הרע ונכשלו בע"ז ועריות. וגם לא זכרו את התורה - שנשתכחה מהם הלכה, וא"כ מה שנותר להם בכדי לנצח את היצר הרע הוא לקרוא קריאת שמע! (כ"כ בספר 'בית יהודה' לרבי אלתיקם שפירא זצ"ל אב"ד טשערנאוויץ, וכו' בער"ס).

ישראל התפללו שה' יאיר עיניהם לדעת ההלכה! החידושי הרי"ם היה מספר על היהודי הקדוש מפישיסחא, כשנתקשה בדבר מה בלימודו, היה מתפלל, ולאחר התפילה נתגלה לו הפשט, ואמר שפשוט התפלל ואמר בתפילה "והאר עינינו בתורתך" ועי"ז זכה להבין הפשט. עפ"ז, כתב להסביר בספר 'שפתי צדיק' (לרבי פנחס מנחם יוסטמאן זצ"ל, חתנו של החידושי הרי"ם),